

I will conclude by reiterating a couple of important points. First, my apologies again to those esteemed colleagues whose work I have not had a chance to single out (the way I treated some of those contribution that I did single out may make those “overlooked” authors feel lucky...). Second, I cannot urge the East European contributors strongly enough to share their enormous erudition and excellent education with the world community of scholars by joining it in substance. Now that the political barriers are largely down and the financial limitations are superceded by Internet access, there is no more excuse to conceal one’s innovative ideas in a tight closet of non-English text that is not based on solid international scholarship. Translation? Write in English after having read a lot in English. I am sorry it sounds so Yankee-imperialist, especially coming from a multilingual, European-educated, and proudly cosmopolitan reviewer, but this is how things are in academia these days. Believe me, I would give similar advice to a 12th-century monk trying to write on a scholarly subject in a language other than Latin – provided, of course, that he would have listened to advice from a Jew! Finally, the editors should be congratulated again on bringing about a collection of such laudable breadth.

VICTOR RASKIN

LIBOR PAVERA, OD STŘEDOVĚKU K ROMANTISMU. ÚVAHY O STARŠÍ LITERATUŘE, Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2000, 226 s.

Na konferenci, kterou pořádal Uniwersytet Opolski v roce 1999, vystoupil s příspěvkem o humoru ve starší české literatuře Libor Pavera. O rok později vychází knižní soubor jeho prací pod názvem *Od středověku k romantismu. Úvahy o starší literatuře*. Obsahuje několik studií dokazujících, že ve středověké kultuře rozhodně nechyběl humor založený na výsměchu namířenému proti příslušníkům některých profesí (proti studentům, sluhům mastičkářům apod.), ale také například proti ženám. Současně Pavera ukazuje, že neobvyklé nebyly ani snahy o parodii “vyšší” literatury a že smích nebyl cizí ani barokním kazatelům; někteří z nich obohacování barokních kázání vtipnými historkami a humorem přímo doporučovali

Schopnost komplexní všestranné analýzy literárního díla prokázal Libor Pavera již při vydání edice kázání Daniela Nitsche. Ve studiích *Smích v české středověké literatuře (K problematice jeho interpretace)*, *Staročeské skladby z rukopisu Mikuláše z Kozlí (K možností jejich interpretace)* a *Příspěvky k poznání renesanční a barokní rétoriky a homiletiky* ukazuje opavský literární vědec jazykové prostředky výsměchu a parodie na všech rovinách literárního textu. Při analýze slovní zásoby L. Pavera cituje úryvky obsahující slova a slovní spojení hovorová, výrazně nespisovná, až vulgární. Vychází nejen z *Mastičkáře*, z *Hradeckého rukopisu* a ze skladeb Mikuláše z Kozlí, ale také z písní typu *Pijácká*, *Písnička o hospodě* apod.

Autor knihy *Od středověku k romantismu* vysvětluje, že na jedné straně se tyto texty právě lidovými a vulgárními výrazy odlišují od textů liturgických děl, na druhé straně se však nespisovná, až zhrubnělá slova a vulgarismy kombinují se slovy typickými spíše pro díla z liturgické oblasti. Jako příklad cituje známé verše z *Mastičkáře* (viz 1):

Avech, auvech, avech, ach!  
Kak to, mistře, dosti spach  
avšak jako z mirtvých vstach,  
k tomu sě bezmál neosrach... (*Smích v české středověké literatuře*, 30-31),

Skladba *Pijácká* zachází podle L. Pavery tak daleko, že paroduje pohřební obřad: střídá verše popisující hospodské prostředí (*kde rty vyschlé zásobu piva, vína, chválí; ó, pijáku*) s výrazy ze mše za zemřelé (*popřej milost hříšníku, ó nebeský králi; buď ti lehká země*):

Zemřít jednou v hospodě / my si stanovili,  
tam kde znějí kytary, / zaznívá zpěv milý,  
kde rty vyschlé zásobu / piva, vína chválí –  
popřej milost hříšníku, / ó nebeský králi

...  
dokud z nebe anděle / nespafím jít ke mně  
zazpívat: “Ó pijáku, / buď ti lehká země!” (*Smích v české středověké literatuře*, 34)

Dalším momentem, který podle Pavery výrazně přispívá ke komickému vyznění textů, jsou řetězce slov spojené s výrazy, které mohou v představách čtenáře vyvolávat směšné asociace. Například v *Mastičkáři*, *Písni veselých chudiny* a některých dalších drobných skladbách je takovým slovem *nahota*. Z *Písně veselých chudiny* cituje L. Pavera verše vyjadřující komickou představu chudých lidí, podle níž obnažení - oprostění od šatů, které vzal déšť – znamená jistý druh očisty, “svérázný druh svatosti“, viz verše:



Na základě důkladné analýzy obsahu, kompozice a slovní zásoby uvedených literárních děl a na základě znalosti "vyšší" literatury ze stejné doby dochází Pavera k názoru, že v době vzniku i v současnosti mohou skladby *Mastičkář*, *Píseň veselé chudiny*, *Pijácká*, *Bydžovští ševci* působit jako komické právě v souvislosti s tím, že existují v kontextu převážně duchovní literatury, nebo v důsledku toho, že byly mezi díly duchovní literatury nalezeny (Smích v české středověké literatuře, 29).

V humorných skladbách nachází Pavera aluze na texty duchovní literatury (Smích v české středověké literatuře, 29). Například verš z *Mastičkáře Vítaj, mistře ctný i slovatný chápe* jako aluzi na verš z duchovní písně ze 13. století *Vítaj, králu všemohúci* (Modlitba Kunhutina); ve verších Izákova stěžování spatřuje napodobování staročeských pláčů (planktů, žaloščenij): *Avech, auvech, avech, ach! / Kak to, mistře, dosti spach / k tomu sě bezmál neosrach...* (Smích v české středověké literatuře, 30-31). Slovy Libora Pavery "posvátné (sacrum) je zde postaveno do bezprostřední blízkosti světského (profanum), které posvátné převádí do roviny frašky" (Smích v české středověké literatuře, 31). V parodii žánru učené disputace "scholastického typu" v hádce *Podkoního a žáka* považuje Pavera za výrazný prostředek zesměšnění kontrast kompozice a stylu textu, napodobujících scholastickou disputaci (obě postavy se snaží hovořit "ve vysokém stylu", "stylizují se do pyšné prózy", jak píše Pavera), a předmětu jejich sporu (základních životních potřeb - majetku, jídla), který odhaluje jejich povrchnost (Smích v české středověké literatuře, 31).

Podle Pavery *Mastičkář*, *Píseň Veselé chudiny*, studentské a hospodské písně, skladby Mikuláše z Kozlí a další ukazují, že literatura ve středověku nemusela působit vždy tak asketicky, jak by dnes méně zasvěcený čtenář předpokládal. Není také všem známo, že některá místa v textech pokládaná za nevhodná právě pro komičnost nebo možnost dvojznačné interpretace byla začerněna inkoustem. To byl i případ skladeb v rukopisu Mikuláše z Kozlí, především básně *Chci já na pannu žalovat*. Tato skladba byla objevena mezi skladbami s duchovními náměty, což dalo možnost vyniknout jejímu charakteru, a ten, kdo text začernil, musel (podle názoru Pavery) pochopit skutečný význam veršů (Staročeské skladby z rukopisu Mikuláše z Kozlí, 50). Ve studii *Příspěvky k poznání renesanční a barokní rétoriky a homiletiky* věnuje Libor Pavera značnou pozornost názorům Bohuslava Balbína v jeho díle *Verisimilie*, zejména pasážím, v nichž hovoří o řečnickém umění Cicerona. Ostře, až výsměšně odmítá ty, kteří Cicerona kritizují: "Ó, jaká to slepota úsudku, aby byl řečník, který se líbil všem věkům, vypuzován z království Výmluvnosti od jednoho nebo druhého z těch, kdo okusili rétoriky jako pes chlemtající vodu z Nilu a v řečnění nedosáhli vůbec nějaké

slávy, leda u mladíků neznalých a nedávno narozených! Jak nesnesitelná to opovázlivost tvrdit, že kterákoli žakovská řeč je lepší než všechny Ciceronovy!“ (Příspěvky k poznání renesanční a barokní rétoriky a homiletiky, 130). Na jiném místě Pavera ukazuje, jak Balbín ironizuje, až zesměšňuje “plagiáctví” některých řečníků, kteří citují cizí myšlenky a vydávají je za své, jak ostře a výsměšně kritizuje “přemrštěný přednes” některých kazatelů a jak zdůrazňuje potřeby rozmanitosti kázání v citové rovině: “City musí plynout samovolně. Není třeba, aby kazatel připomínal, kdy se má plakat. Kdopak by plakal jemu pro potěšení, leda snad nějaká babka, které i jinak často teče z bolavých očí?” (Příspěvky k poznání renesanční a barokní rétoriky a homiletiky, 133). Pavera také ukazuje společné momenty Balbinova díla *Verisimilie* a spisu *Vady kazatelů* od Jana Blahoslava.

V souvislosti s humorem v barokním kázání můžeme ještě připomenout pasáže, v nichž nás Pavera seznamuje s dílem Bohumíra Hynka Josefa Bilovského, označovaného za vrcholného tvůrce konceptuálního kázání, “které mělo poučit i bavit a které vyžadovalo od tvůrce, aby dbal na krásu svého vyjadřování (jazyk), na promyšlenou kompozici, měl rovněž nechat vyniknout svému důvtipu, šarmu, smyslu pro napětí a závěrečnou pointu, a konečně při konkretizaci kázání měl prezentovat také svůj dramatický um“ (Příspěvky k poznání renesanční a barokní rétoriky a homiletiky, 140). Bilovský zdůrazňuje potřebu zakomponovat do kázání vtipy, veselé příhody do kázání, aby posluchač nebyl “unaven učeností biblických citátů“. Bilovský užívá humorné historky např. tehdy, dává-li rady manželům, vkládá do kázání známé příběhy z lidové slovesnosti (*Bajka o lvu a myši apod.*). Pavera se opírá o názor Josefa Vašici, podle něhož měl Bilovský sklon k satíře a “smysl pro groteskní detail“ (Od středověku k romantismu, 2000, 142-143).

Vzhledem k zaměření této publikace jsme věnovali pozornost třem Paverovým studiím z knihy *Od středověku k romantismu*, které se zabývají především humornými náměty v literatuře 14. až 18. století. Libor Pavera v nich upozorňuje na některé skutečnosti, které například pro studenty literárněvědných a bohemistických disciplín mohou být nové, až překvapující. Lze také říct, že studie jsou psány stylem, který jejich obsah zpřístupňuje i zájemcům o literaturu z řad veřejnosti. A konečně autor neopomíjí skutečnost, že sborník studií vydává Slezská univerzita v Opavě: vedle statí o humoru a smíchu v něm nechybějí příspěvky zaměřené výhradně na “literární Slezsko“ a na kontakty české a polské literatury na tomto území (viz již kapitoly o skladbách Mikuláše z Kozlí).

## Literatura

- Nitsch D., 2000, *Dva at' jsou jedno skrze lásku. Kázání na druhou neděli po Třech králich*. Ed. L. Pavera, Opava.
- Pavera L., 2000, *Smích v české středověké literatuře; k problematice jeho interpretace*. – Pavera L., *Od středověku k romantismu. Úvahy o starší literatuře*, Opava, s. 27-29.
- Pavera L., 2000, *Staročeské skladby z rukopisu Mikuláše z Kozlů; k možnostem jejich interpretace*. – Pavera L., *Od středověku k romantismu. Úvahy o starší literatuře*, Opava, s. 40-82.
- Pavera L., 2000, *Příspěvky k poznání renesanční a barokní rétoriky a homiletiky*. – Pavera L., *Od středověku k romantismu. Úvahy o starší literatuře*, Opava, s. 122-152.

IVANA KOLÁŘOVÁ

JAROSLAW WIERZBIŃSKI, STYLISTYCZNY FENOMEN JĘZYKA ARTYSTYCZNEGO MICHAŁA ZOSZCZENKI. Łódź 1999, 176 s.

Отзыв о монографии Ярослава Вежбинского «Стилистический феномен художественного языка Михаила Зощенко» (Лодзь, 1999)

Одно из важных направлений в изучении языка художественных произведений – выяснение стилистических особенностей произведения: как оно “сделано”, как используется язык, как реализуется язык в художественной речи. Тем более значимо исследование творчества таких писателей, которые давно снискали славу “мастеров слова”. На рубеже кардинальных, переломных событий возникают творения и уникальных писателей, поэтов. Для русской литературы XX в. творчество

М. Зощенко оказалось знаменательным, в частности, в развитии и проявлении языковых возможностей. Писатель через языковую форму талантливо передал особенности эпохи, сделал тонкие наблюдения над характером и поведением разных людей в пореволюционное (после 1917 г.) время. Личность М. Зощенко притягательна, произведения его читаются, слушаются с неослабевающим интересом и восхищением. Однако максимально полного освещения стиля, языковых особенностей произведений М. Зощенко в отечественной